

Gösterilerin en yoğun yaşandığı 30 Haziran günü bazı haber kaynakları Mısır'da insanlık tarihinin en geniş katımlı siyasi protesto hareketinin gerçekleştiğini belirttiler.

Devrimden Darbeye: Mısır'da Askeri Vesayet Dönemi

From Revolution to Coup: Military Tutelage in Egypt

Nebi Miş & İsmail Numan TELCİ

Abstract

The recent military intervention in politics of Egypt has widely been seen as a betrayal of democracy by the Egyptian opposition as well as Western actors who supported the coup d'état. This intervention was a planned and organized initiative that aimed to topple a democratically elected president, Muhammad Mursi. The major actors of this scenario were the Egyptian army, judiciary, media, businessmen, high bureaucracy and also foreign countries such as United States, Israel, Saudi Arabia and United Arab Emirates. From a wider perspective this coup d'état can be seen as another stage of political power struggle in the post-revolutionary period of Egypt in which both actors of the old regime and revolutionary seculars and liberals preventing the power to shift to representatives of the political Islam in the country. The struggle over power in the country will likely to continue with possible new re-arrangements in the political positions of the actors. The biggest loser of this military intervention is the democratization process of Egypt.

Keywords: Egypt, military intervention, coup d'état, army, United States

* Bu yazının bir bölümü 6 Temmuz 2013'te Star Gazetesi'nin Açık Görüş ekinde "Devrimden Darbe: Mısır'da Askeri Vesayet Dönemi" başlığı ile yayınlanmıştır.

Türkiye, Katar ve Libya gibi bölge ülkeleri Mısır'daki Müslüman Kardeşler yönetimine destek olmaya çalışsa da bu durum yeterli olmamış, son yaşananlarla birlikte ülkede yürütülen ve büyük kısmı vekaleten sürdürülen mücadelede, eski rejim gücünü tekrar konsolide etmeyi başarmıştır.

Tarihteki önemli devrimlerin sonrasında yaşanan süreçlerin bize öğrettiği en önemli unsurlar devrim mücadelesinin girift, çetin ve sarsıntılı geçtiğidir. Mısır'da 25 Ocak 2011'de başlayan devrimin geçirdiği süreç tam da böyle bir duruma işaret etmektedir. Toplumsal baskıdan, ekonomik çıkmazlardan, sosyal adaletsizliklerden usanan Mısır halkı 30 yıllık Hüsnü Mübarek rejimine karşı ayaklanarak toplumsal dönüşüm hareketlerinin en yeni örneklerinden birisinin öznesi olmuştur. Devrim sırasında yer alan aktörler sosyalist gruplardan gençlik hareketlerine, İslami topluluklarından sıradan halk kitlelerine kadar toplumun her kademesinden gelen kişilerden oluşmuştur. Devrimin ardından gelen ilk süreçte Yüksek Askeri Konsey, yönetimi ele almış, devrimci gençlerin ve diğer grupların uzun mücadelelerinin ardından, Haziran 2012'de Cumhurbaşkanlığı seçimlerini gerçekleştirerek ülkenin ilk demokratik seçimle işbaşına gelen başkanı seçilmiştir. Bu noktaya kadar bile devrimci güçler kendi aralarında rol kapma yarışları yaşamış, diğer taraftan da eski rejimin aktörleri ile devrimi başarıya ulaştırma uğruna mücadelelerini sürdürmüşlerdir.

Muhammed Mursi'nin Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından ülkede yıllarca ezilen, dışlanan ve marjinalleştirilen İslami kesimler siyaset sahnesinde kendilerine yer bulmuşlar, sosyal anlamda da Mısır'da bir aktör olarak kabul edilme şansını yakalamışlardır. Müslüman Kardeşler yönetimi iki noktada hem eski rejim aktörlerini, hem de uluslararası ve bölgesel aktörleri rahatsız etmiştir. Birincisi, eski rejimin bürokrasi, yargı, medya ve iş dünyası başta olmak üzere birçok alana nüfuz eden aktörleri, İslami siyasetin ik-

tidar olması ile Mübarek dönemi boyunca ele geçirdikleri tüm ayrıcalıkların "ellerinden kayıp gidecek" olmasından korkarak İhvan yönetimini kabullenmediler. İkinci olarak, Amerika ve İsrail başta olmak üzere Batılı aktörler bölgede sorunsuz yürüttükleri siyasetin en önemli unsuru olan Mısır'daki Mübarek rejiminin yerine, bundan çok farklı olan ve onların çıkarlarını önemli derecede sarsacak İhvan yönetiminin gelmesinden rahatsız oldular. Devrim sürecinin gergin ortamında herhangi bir tepki vermeyerek ilk şoku atlattan Washington ve Tel-Aviv Mursi'nin seçilişinden sonraki süreçte, içerideki İhvan karşıtlarını da kullanmak suretiyle rejimden bir şekilde kurtulmanın hesaplarını yaptılar. Bunlara Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt gibi Müslüman Kardeşler'e geleneksel olarak mesafeli Körfez ülkelerinin eklenmesi ve aynı şekilde Mısır'daki iç muhalefete fonlar aktarması, Mursi'ye karşı eski rejimin elinin önemli ölçüde güçlenmesini sağlamış ve İhvan'ı olası bir istikrarsızlık karşısında kırılğan duruma düşürmüştür.¹ Her ne kadar Türkiye, Katar ve Libya gibi bölge ülkeleri Mısır'daki Müslüman Kardeşler yönetimine destek olmaya çalışsa² da bu durum yeterli olmamış, son yaşananlarla birlikte ülkede yürütülen ve büyük kısmı vekaleten sürdürülen mücadelede, eski rejim gücünü tekrar konsolide etmeyi başarmıştır.

Temerrud Hareketi ve 30 Haziran Gösterileri

Muhالیf gruplar, başta ekonomik kötü gidişten, ülkedeki sağlık, temizlik ve trafik gibi sorunların çözülememesinden ve elektrik, su, doğalgaz gibi kaynakların temini konusundaki sıkıntıların aşılammamasından Muhammed Mursi yönetimini

sorumlu tutmaktaydılar. Muhaliflere göre, Muhammed Mursi ve İhvan yönetimi kendi çıkarlarını ve ajandalarını ülke siyasetine dikte ettirerek ülkenin diğer toplumsal gruplarını dikkate almamıştı.³ Bunu iddia edenlerin birçoğu Mübarek döneminde rejimle işbirliği yaparak Müslüman Kardeşlerin ve İslami siyasetin yasaklanmasına, her türlü baskıya maruz kalmasına ve yeraltına itilmesine destek veren aktörlerdi. Bu aktörler, Mursi yönetiminin vali ve yüksek bürokratların atanmasında İhvan kadrolarını tercih etmekle suçlayıp halk nezdinde kadrolaşma paranoyasını yayarak, Mısırlıları Mursi yönetimine karşı yönlendirmişlerdir. Ayrıca seçim sırasında İhvan yönetimi tarafından verilen “kapsayıcı yönetim” sözünün tutulmadığı iddiaları muhalefetin katı tutumu için yeterli zemini oluşturmuştur. Bu hoşnutsuzlukların sonucunda başlatılan ‘temerrud’ (isyan) hareketi, son iki ayda hükümetin istifası için imza kampanyaları düzenlemiştir. Haziran ayı ortası itibarıyla bu imzaların 15 milyona ulaştığını iddia eden Kefaya, Ulusal Kurtuluş Cephesi ve 6 Nisan Gençlik Hareketi’nin başını çektiği muhalif gruplar, cumhurbaşkanını istifaya zorlamak amacıyla Mursi’nin görevine başlayışının yıldönümü olan 30 Haziran 2013’tе sokaklara inme kararı almıştır.

Temerrud Hareketi, Muhammed Mursi’den 30 yıllık Mübarek rejiminin yarattığı tüm yıkımı bir yılda tamir etmeyi başaramamakla suçlamışlardır. Ancak resme daha geniş bir çerçeveden bakıldığında tüm uzlaşma önerilerini reddeden bir tutum içerisinde olan muhalefetin demokratik yöntemlerle iktidara ulaşamayacağını anlayarak, meşruiyetini sandıktan ve halkın tercihinden alan Mursi’yi sokak ve şiddet siyaseti ile devirme yolunu denediği, bu süreç boyunca açık bir şekilde gözlemlenmiştir. Tam da bu yüzden halkın desteğini hiçbir şekilde alamayacak olan özellikle yargı, medya ve güvenlik birimlerini işgal eden eski rejim kalıntıları, Mübarek döneminin zenginleştirdiği işadamları, Batı bağlantılı muhalefet grupları ve marjinal devrimci gençlik örgütleri, İslami siyaset karşısında birleşerek kısmi Selefî desteğini alan İhvan yönetimini sonlandırmayı hedeflemişlerdir. Buna karşın Müslüman Kardeşler kendi içerisinde kenetlenerek bu atağa göğüs germeye çalışırken, Selefiler ise bölüne-

rek, bir kısmı İhvan’ın tarafında yer alırken diğer daha küçük kesim ise Müslüman Kardeşler karşıtı blokta yer almayı tercih etmiştir. Muhalefetin demokrasi dışı ve şiddete meyleden yöntemlerine karşı, İslami kesimlerin sağduyulu tavırları ilk etapta ülkedeki olaylarda kan dökülmesinin önüne geçmekte büyük rol oynamıştır. “Muhalefetçe kiralananmış baltacıların”⁴ zaman zaman Mursi destekçisi göstericilere saldırması ile can kayıpları yaşanmış ve olaylar planlı bir şekilde şiddet sarmalına sokulmaya çalışılmıştır.

Bu süreçte değinilmesi gereken bir diğer durum da medyanın rolüdür. Mısır medyası Türkiye’de 28 Şubat sürecinde olduğu gibi bu planlanmış darbe sürecinin birincil aktörlerdendi. Bu anlamda Medya kurmaca haber ve belirli bir plan çerçevesinde sürdürülen yorumlarla Mursi yönetimini sorunsallaştırmakta önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Ülkede son bir yıldır İhvan karşıtı kanallarda ve yayın organlarında öylesine muhalif bir tutum vardı ki mevcut yönetime karşı en küçük pozitif bir analizi görmek mümkün değildi. Örneğin bu süreçte Piramitlerin ve Süveyş Kanalı’nın Katar’a satılacağı haberleri haftalarca tüm Mısır medyasında tartışılmekteydi.⁵ Buna karşın İslami medya kanalları ise adeta var olabilme mücadelesi vererek neredeyse hiç reklam almadan yayınlarını zor şartlarda sürdürmeye çalışmışlardır. Nitekim iş dünyasının en zengin aktörleri Mübarek döneminin zenginleştirdiği işadamlarından oluşuyordu ve bu kişiler sadece İhvan karşıtı kanallara reklamlar veriyorlardı. Bu aktörler Necip Saviris gibi sahip oldukları medya organları ile de rejimin yıpranması için ellerinden geleni yapmışlardır. Hatta darbeye giden son aylarda Saviris birçok Mursi karşıtı grubu maddi olarak desteklemiş, televizyonlarda yayınlanmak üzere darbe yanlısı klipler bile çekirmiştir.⁶ Yine Bessam Yusuf gibi tek ajandası İslamcı siyaseti eleştirmek ve aşağılamak olan figürler de Mısırlıların Mursi karşıtlığına kanalize edilmesinde önemli roller oynamıştır. Eski rejim döneminde Mübarek’in en ufak bir eleştiriden münezzeh olduğu bir ortam varken, 2012’deki Cumhurbaşkanlığı seçiminin ardından geçen bir sene içerisinde Bessam Yusuf Mursi’yi ve İhvan’ı kimi zaman ağza alınmayacak kelimelerle aşağılamış ve binlerce Mısırlı her Cuma ak-

şamı bu programa kilitlenmiştir. Bessam Yusuf'u kahkahalarla izleyen kesimler diğer taraftan da İhvan'ın ifade hürriyetini kısıtladığını ve baskı rejimi kurduğunu iddia etmişlerdir.⁷

Gösterilerin en yoğun yaşandığı 30 Haziran günü bazı haber kaynakları Mısır'da insanlık tarihinin en geniş katılımı siyasi protesto hareketinin gerçekleştiğini belirttiler. Yaklaşık rakamlara göre 20 milyon civarında kişinin Mursi'yi istifaya çağırarak üzere sokaklara indiği belirtildi.⁸ Bu rakamın güvenilirliği tartışmalı olsa da, milyonlarla ifade edilebilecek kalabalıkların Kahire sokaklarına indiği gerçektir. Ancak burada dikkat çekilmesi gereken husus, aslında seçim sonuçlarına göre oyların yaklaşık %70'ini alan İslami siyasetin sesinin %30'la ifade edilebilecek muhalefete göre çok daha az çıkmasıydı. Nasıl olmuştu da normal şartlar altında taban gücünün desteğiyle daha baskın olması gereken İslami hareket, savunma pozisyonunda olan bastırılmış ve köşeye sıkıştırılmış bir durumda kalmıştı.

Bunda öncelikli olarak Kahire ve İskenderiye gibi büyük şehirlerde kentli nüfusunun demografik ve sosyal yapısının da bir sonucu olarak İhvan karşıtı hareketlerin daha fazla olması etkin olmuştur. Nitekim eğitilmiş, liberal ve diğer kesimlere göre daha varlıklı olan bu kitleler İslami hareketin ülke siyasetinde etkin olmasını istememektedirler. Nüfusu %10'un üzerinde olan Kıpti hareketin de bu kesime destek vermesi önemli bir etken olmuştur. Bununla birlikte yeni nesil genç aktivistler de Mursi karşıtı blokta yer almıştır. Bu kesim sosyal medyayı çok iyi kullanan, hırçın ve sabırsız bir kitleye işaret etmektedir. Hüsnü Mübarek'in devrilmesinde büyük rol oynayarak cesaretlenmiş olan bu gençler ülkede her türlü değişimin öncüsü olabileceklerine inanarak, her türlü baskıcı ve monolitik siyasi örgütlenmeyi reddetmeleriyle öne çıkmışlardır. Ancak, devrimi gerçekleştiren bu toplumsal grupların Mursi'ye karşı mobilize olması eski rejim yanlılarının işini kolaylaştırmıştır.

Madalyonun öbür yüzünde yer alan İslami harekete mensup kitleler ise özellikle son 30 yıldır eğitim, medya ve iş dünyası gibi sosyal ve siyasal güç unsurları olan sektörlerde yer alamamış,

özellikle devlet sektöründeki iş alanlarından dışlanmışlar ve bürokraside yükselmemişlerdir. Dolayısıyla da refah düzeyi diğer kesimlere göre daha sınırlı kalarak sosyal ve siyasal yönden geri bırakılmışlardır. Bu yüzden bu kesimler daha ziyade yine İslami hareketin sunduğu sosyal yardımlarla ayakta kalabilmiş, kendi kısıtlı imkanları ile eğitimlerini tamamlayabilmiş ve siyasal aktivizm ile tanışma fırsatı bulamamıştır. Unutulmamalıdır ki Müslüman Kardeşler ve Selefi örgütlere mensup kişiler sorgusuz sualsiz hapislere atılmış ve kimileri aylarca tutuksuz bir şekilde buralarda kalmışlardır. Bu eşitlikçi durum günümüz Mısır'ında niceliksel olarak daha az olan muhalefetin, sayıca çok daha fazla olan iktidar kesimlerinden baskın gelmesi gibi bir durumu ortaya çıkarmıştır. Bu da özellikle konvansiyonel ve sosyal medya kanalları üzerinde cereyan eden günümüz siyaset mücadelesinde Mursi karşıtı bloğa önemli bir avantaj sağlamaktadır. Bununla birlikte şunu da belirtmek gerekir ki 30 Haziran öncesi süreçte Mursi'yi karalama kampanyasını artırarak İslami siyasete "demokrasi" maskesi altında keskin bir biçimde karşı çıkan bu grupların, askeri konseyin siyasete müdahale ederek yönetimi devralmasına alkış tutmaları onların siyasal mücadele konusundaki acemiliklerinin ya da kafa karışıklıklarının da bir göstergesidir.

Askeri Vesayet Rejimine Dönüş⁹

30 Haziran'daki protesto gösterileri ve ardından yaşanan siyasal çalkantı Mısır ordusunu harekete geçirmeye yönelik olarak planlanmıştı. Zaten planlı bir şekilde yürütülen bu kriz sürecinde ordunun rolü askeri müdahale ile Mursi'nin görevden uzaklaştırılmasıydı. Genelkurmay Başkanı El-Sisi'nin 1 Temmuz'da bir açıklama yayınlarak taraflara uzlaşmaları için 48 saat mühlet vermesi, darbeye zemin hazırlamak içindi. Ordunun iktidar ve muhalefet arasında bir anlaşmanın sağlanması için 48 saatlik süre vermesi muhalefetin elini güçlendirmiş ve iktidarı daha da kırılğan hale getirmiştir. Askerin muhtıranın ardından darbeyi mümkün kılacak gelişmelerin birçoğu bu 48 saatlik sürede yaşanmış ve çoğunluğu Mursi taraftarı olan insanlar, saldırılar sonucunda öldürülmüştür. Ordu hiçbir şekilde bu çatışmaları önlemeye yönelik bir çaba içerisinde

Ezher ulemasının bir kısmı ve birçok Mursi taraftarı kefene benzer beyaz elbiseleri ile meydanlara yürürken canlarını feda etmekten çekinmeyeceklerini açıklamışlardır.

bulunmamış ve tüm bu süreci gerekçe göstererek Mursi tarafının uzlaşmaya yanaşmadığını da iddia ederek, askeri müdahaleden başka bir seçeneğin kalmadığını açıklayarak 3 Temmuz akşamı yönetime el koymuştur.¹⁰

Askeri darbenin hemen ardından Müslüman Kardeşler üst yönetimine ve siyasal yapılanmasına yönelik tutuklamalar gelmiş, İslami televizyon kanalları kapatılmış ve darbeyi savunan medya organlarında İhvan'a yönelik karalama kampanyası hızlanmıştı. Özellikle son bir sene içerisinde Mursi'ye oy veren İslami taban ile İhvan karşıtı olan seküler ve liberal elitlerle sıradan halk kitleleri arasında gözlemlenen kutuplaşma bu süreçte daha da artma eğilimine girmişti.¹¹ Aslında bu durum birçok toplumsal yapıda gözükken taraflar arası güvensizlik sarmalının bir sonucu olarak da görülebilir. Askeri yönetim de bu güvensizlikten pek tabii ki faydalanarak pozisyonunu meşrulaştırma çabası içine girmiştir.

Biraz geriye dönerek süreci bu zaviyeden incelediğimizde resim çok daha açığa çıkmaktadır. Vesayetçi bir rejimin sürdürülmesinin yegâne unsurlarından birisi siyasetin güvensizliğinin öne çıkarılmasıdır. Öncelikli olarak siyasete güvensizlik, siyasal kurumlara ve siyasal aktörlere karşı bir güvensizliğin üretilmesi sonucunda "bazı konuların siyasetçilere bırakılmayacak kadar önemli" olduğu düşüncesine dayanır. Bu düşüncenin bir yansıması olarak da askeri kurumun veya askeri işlevin, bir toplumun karar alma sistemine ve yönetim mekanizmalarına egemen olmasının yolu açılır. Mısır'da da Mursi hükümetinin iktidara gelmesinin ardından siyasal alanın meşruiyet sınırlarının belirlenmesinde ve bürokratik kurulu düzen karşısında Mursi hükümetinin siyaset üretme yeteneklerinin budanmasında yargı ve askeri bürokrasi birçok yol denemiştir. Siyasete güvensizliğin üretilmesi için sürekli olarak, Mursi yönetiminin İslamcı tarafı öne çıkarılarak, devlet mekanizmasının işleyişi ile

değil, İrsat bürosunun İslamcı direktifleri ile hareket ettiği dile getirilerek söz konusu yönetim marjinalleştirilmeye çalışılmıştır. Bu anlamda da siyasetin alması gereken kararlar, yargı-ordu işbirliğine dayanan bürokratik bir yapı tarafından alınması amaçlanmış ve yargı-ordu denetiminde vesayetçi bir yapı korunmaya çalışılmıştır.¹² Mursi yönetimi de en baştan beri kendilerine karşı üretilen güvensizlik hali ve sürekli tekrarlanan büyük gösteriler sonucunda korku ve tedirginlik içerisinde siyasal faaliyetlerini sürdürmeye çalışmıştır. Dolayısıyla da siyasal şartlar zaman zaman Mursi yönetimini hataya zorlamış ve muktedir olması engellenmiştir.

İktidarının birinci yılı olan 30 Haziran'a giden süreçte, Mısır Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi karşıtı hareketlerin liderlerinin sokağa çıkma amacı, bir demokrasi mücadelesinden daha çok planlı bir şekilde gerginliği tırmandırarak bir şiddet sarmalını üretmektir. Böylece, Mursi istifaya zorlanacak ve askeri vesayet için uygun bir ortam sağlanacaktı. Nitekim hem muhalif grupların izlemiş olduğu planlı eylemler hem de ordunun bir muhtıra yayınlayarak siyasi alana müdahalesi bu planlı kalkışmayı açıkça ifşa etti. Darbeye giden süreçte, ortamın müsait hale gelebilmesi için önce Mursi karşıtları Tahrir başta olmak üzere birçok meydana kimi zaman şiddet de içeren büyük gösteriler düzenlemişlerdir. Ardından da Müslüman Kardeşlere ait ofisler ateşe verilmiş, buralarda bulunan Mursi taraftarlarından bazıları öldürülmüştür.¹³ En sonunda da çatışmalar meydanlara sıçrayarak askerin müdahalesi için uygun ortam yaratılmıştır.

Asker bu süreçte yaptığı açıklamalarla, toplumsal çatışmanın önünü açmış ve şiddet sarmalının yaşanması için bilinçli bir siyaset izlemiştir. Olaylar başlamadan yapılan açıklama ile gösterilere müdahale edilmeyeceği söylenip, sadece devlet daireleri ve stratejik yerlerin korunacağını duyurulması göstericilerin şiddete meylini artırmıştır. En baştan beri polis kendi yanlarında olacağı göstericilerce bilindiğinden ordunun bu açıklamasını hükümeti düşürmek için bir işaret olarak da yorumlanmıştır. Güvenliği sağlaması gereken kurumların göstericileri cesaretlendiren bu yaklaşımı, ordunun askeri vesayeti gerçekleştirmek

için uygun ortamı yaratmaya çalıştığı bir göstergesidir.

Bu planın hazırlık aşamasında, halkı mobilize edebilmek ve sokaklara çıkarabilmek için yoğun çaba sarf edilmiş, Mübarek rejiminin zenginleştirdiği işadamları bu planlamanın finans ayağını sağlarken, askeri ve bürokratik yapı eski rejim taraftarlarını sokağa çıkmak için cesaretlendirmiştir. Büyük kesimi eski rejim taraftarı olan medya ise Mursi'nin yönetsel hatalarını, "İslamcı bir ajanda" söylemiyle etiketleyerek başta Hıristiyanlar olmak üzere liberal, seküler, sol ve sosyalistleri de Mursi'ye karşı mobilize etmişlerdir. Özellikle, Mursi'nin dış politika alanında geliştirmiş olduğu yeni dış politika açılımı ve söyleminden rahatsız olan ABD, İsrail, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan Mursi'nin iktidardan düşürülüp askerin etkin olduğu bir "vesayet demokrasisi"nin yönetime gelmesini, İhvan yönetimine tercih etmekteydi. Dolayısıyla Mısır'da yaşanan karşı devrim mücadelesi ve ardından yaşanan askeri muhtıra birçok yapının ve aktörün planlı bir senaryonun uygulanışına işaret etmektedir.¹⁴

Planın uygulama aşaması ise aslında toplumsal alanda daha devrimin hemen ardından eski rejimin siyasi, askeri, bürokratik elitleri ile medya ve iş çevrelerindeki aktörleri tarafından yürürlüğe konmuştur. Mübarek rejimine karşı ortaklaşarak, demokrasi söylemi etrafında devrimi gerçekleştiren toplumsal kimlik grupları, önce İslamcı ve diğerleri (liberaller, Hıristiyanlar ve Sosyalistler vb.) diye birbirinden ötekileştirilerek ayrıştırıldı. Ardından da İslamcı gruplar da kendi içerisinde farklılaştırılarak Mursi iktidarı yalnız bırakıldı. Mısır tarihinin korkularının yeniden gündeme getirilerek toplumsal kimlik gruplarının kutuplaştırılmasının neticesinde üretilen çatışmacı söylem, devrim etrafında birleşen grupları ayrıştırarak birbirlerine yönelik karşılıklı güvensizliklerin üretilmesine neden oldu. Mursi hükümetinin uygulamış olduğu bazı siyasal çıktılar bu güvensizlikleri gittikçe pekiştirdi ve böylece bir güvenlik açığı oluşturuldu. Böylece eski rejim aktörlerinin toplumsal kimlik gruplarının güvenlik ikilemleri üzerinden siyaset üretmeleri çok daha kolay hale geldi.

Mursi'nin iktidara gelmesinin ardından "muktedir olmak için" ortaya koyduğu siyasetin, yargı ve ordu bürokrasisinin direnci ile sürekli kırılmaya çalışılması bir yana, Haziran ayının son haftalarında sokakta yaşanalar bile bu planı açık etmektedir. Gerginliği tırmandırmak için medyada, Mursi'nin istifadan başka bir çıkar yolu olmadığı, yurtdışına kaçıp sığınma talep etmezse eski suçlarına binaen hapse atılacağı, yine Mursi yönetiminden birçok üst düzey bakanın yolsuzluğa bulaştığı ve suç işlediği gibi iddialar ve söylemler hükümete karşı bir korku ve panik havasının oluşturulması için kullanılmıştır. Sokakta dolaşıma sokulan söylemler ise, muhalif grupların silahlandığı, Mursi'nin direnmesi halinde Müslüman Kardeşlerin bürolarının basılacağı, İhvana yakın işyerlerinin yağmalanacağı şeklindeydi. Dolayısıyla gösteriler başlamadan önce, yıllarca devlet iktidarı tarafından dışlanan hapislere atılan ve ikinci sınıf muamelesi gören kesimlere karşı bir korku politikası oluşturmak amaçlanmıştı.

Bu korku politikasının neticesinde gösterilerin ilk günlerinde Mursi taraftarları sadece toplandıkları meydanlarda seslerini yükseltebilmişler ve kendi binalarının yağmalanmasına, ateşe verilmesine ve saflarından birçok insanın öldürülmesine rağmen şiddeti önceleyen bir tavır almaktan özenle kaçınmışlardır. Mısır'ın tek sahibinin kendileri olduğunu varsayan "beyaz Mısırlılar" ve eski düzen yanlıları, binalara, araba camlarına, işyerlerine ve evlerinin balkonlarına Mursi karşıtı afişler asmışlar ve sokaklarda insanların ellerinde muhalefeti temsil eden bir emare görmediklerinde "bizden değil misiniz" diye sora-bilmişlerdir. Bu süreçte, özellikle polis araçlarına Mursi karşıtı afişler asılarak bu korku politikası pekiştirilmeye çalışılırken, metro istasyonlarında marşlar çalınarak İhvan yanlıları sindirilmeye çalışılmıştır. Yine üst sınıf Mısırlıların gittiği ve çoğunun adının da Batı'dan seçildiği mekânlar, bir hafta önce yabancı müzikler çalarken, gösterilerle birlikte bayraklarla donatılmış ve milliyetçi marşlar çalmaya başlamıştır. Sonuç olarak tüm bu simgesel sindirme politikası, askerın tarafını tamamen belli etmesiyle birlikte, Mursi taraftarlarını da yoğun bir şekilde meydanlara itmiştir. Bununla birlikte, Mursi taraftarları

bu korku politikasını tam tersine çevirebilmek için, Türkiye'de simgesel anlamını artık herkesin bildiği, "kefen siyaseti" söylemini devreye sokmuşlardır. Ezher ulemasının bir kısmı ve birçok Mursi taraftarı kefene benzer beyaz elbiseleri ile meydanlara yürürken canlarını feda etmekten çekinmeyeceklerini açıklamışlardır.

Darbenin ardından İhvan hareketi kendilerine uygulanan baskı politikalarına demokratik bir strateji izleyerek cevap vermeyi tercih etmiş ve barışçıl gösteriler düzenlemiştir. Nasr City bölgesindeki Rabiaa Adeviye ve Kahire Üniversitesi girişindeki Nahda Meydanı'nda milyonlarca Mısırlı kamplar kurarak "Darbeye Hayır" teması altında askeri yönetimi protesto etmişlerdir. Bu barışçıl protestolar içeride ve dışarıdaki darbeci aktörlere yerinde bir cevap teşkil etmektedir. Ancak askeri yönetim Cumhuriyet Muhafızları Alayı önünde düzenlediği saldırı da 50'den fazla Mursi taraftarı protestocuyu katletmiş,¹⁵ İhvan yönetimini şiddet sarmalı içerisine çekmeye çalışmıştır. Müslüman Kardeşler yönetimi ise bu tuzağa düşmeyerek barışçıl gösterilere devam etmiştir. Uzun vadede Mısır'daki İslami hareketlerin iktidar arayışında bu sürecin olumlu bir geri dönüşü olacaktır. Ancak bu darbeci aktörler İhvan'ı veya Selefî hareketi siyasal alanın dışında tutmaya çalışması iktidar mücadelesinin daha çetin geçmesine, İslami hareketlerin daha farklı metotlar uygulamasına neden de olabilir.

Darbeye Dış Etkiler ve Tepkiler

Darbe sürecinde en şaşırtıcı tepki(sizlik) Batı ülkelerinden gelmiştir. Washington, Londra ve diğer AB başkentleri Mısır'da gerçekleşen askeri müdahaleyi darbe olarak tanımlamamış ve demokratik tepkilerinin ne kadar değişken olduğunu göstermişlerdir.¹⁶ Batı'nın tepkisizliğinin başlıca sebepleri arasında özeldde Mısır'da genelde de Ortadoğu'da Siyasal İslam'ın politik kurumlarının meşru bir siyasal aktör olması geliyor. Yani seçim kazanan, taban desteği olan, demokratik yöntemlerle siyasette yer alarak daha önceki marjinallikten kurtularak meşru aktörlüğe terfi eden siyasal İslam'ın temsilcilerinin varlığı bölgede kurulu düzenin Batı'dan hiçte hoşlaşmayan aktörlerle sorgulanacağı anlamına gelmektey-

Kahire ve İskenderiye gibi büyük şehirlerde kentli nüfusunun demografik ve sosyal yapısının da bir sonucu olarak İhvan karşıtı hareketlerin daha fazla olması etkin olmuştur. Nitekim eğitilmiş, liberal ve diğer kesimlere göre daha varlıklı olan bu kitleler İslami hareketin ülke siyasetinde etkin olmasını istememektedirler.

di. Mısır'dan ikinci bir Türkiye çıkması olasılığı gerek Washington'da gerekse de diğer Avrupa başkentlerinde ve özellikle İsrail'de bölgeye dair birçok politikaların revize edilmesi anlamına geliyordu. Yani ekonomik olarak ayakları üzerinde durabilen, bağımsız bir dış politika yürütmekte ısrarcı olan ve her şeyden önemlisi bölgesindeki kurulu düzeni sorgulayan bir Mısır, Batı için bir kabus anlamına gelecektir. Batı'nın yeniden belirleyeceği siyasette ise kendi çıkarları önemli ölçüde tehlikeye girecekti. Bu yüzden demokrasi söylemini dilinden düşürmeyen Batılı aktörler çıkarları tehlikeye düştüğünde hiç çekinmeden darbeyi destekleyebilmiştir. Bunu Mısır'da siyasal aktörlük bile iddia edemeyecek bir azınlıkta olan seküler ve liberal kitleleri kullanarak yapması ise bu darbeye yüklenen önemi göstermektedir.

Aslında bu darbe sadece Mısır'da değil bölgede yaşanan tüm demokratikleşme hareketlerini de sekteye uğratacak bir gelişmedir. Çünkü Mısır'ın başarısı bir taraftan bölgede devrimi gerçekleştiren grupları demokratikleşme yönünden cesaretlendirirken, aynı zamanda Körfez ülkelerindeki Monarşi yapılarını da sarsabilecek bir etkiye sahipti.¹⁷ Ancak darbenin gerçekleşmesi, bir taraftan Arap baharının başarısızlığı olarak gösterilecek ve İslam ve demokrasi sorgulamasını yeniden üretecek; diğer taraftan da bölgede diğer ülkelerdeki yaşanabilecek yeni halk hareketlerinin önünü kesecektir. Tunus, Mısır, Libya, Yemen ve Suriye'de en canlı biçimiyle yaşanan Arap Uyanışı'nın bölgeye getireceği dönüşüm potansiyeline vurulmuş bir darbedir aslında Mısır'da gerçekleşen.¹⁸ Arap Uyanışı sürecinde Libya'ya yapılan müdahale ile kısmen başlayan "dış" mü-

dahale Suriye'de zaten güçlükle sürdürülen mücadelenin bir proksi savaşı halinde cereyan etmesiyle canlı kalmış, Mısır'daki darbede ABD, İsrail, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerin müdahil olması ile de Arap Uyanışı'nın temel dinamiklerinden olan "dış müdahale karşıtlığına" büyük zarar vermiştir. Bu darbe ayrıca Mısır'ın demokratikleşmesinde sivil siyaset sürecinin kesintiye uğramasına ve bu anlamda da ülkede yaşanan rejim değişikliğinin başarıya ulaşmasına olumsuz etki yapmıştır.

Mısır'daki darbenin İhvan yönetiminden desteklerini esirgemeyen Türkiye ve Katar açısından da önemi büyüktür. Özellikle Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin Mısır'daki darbede önemli bir rol oynadıkları düşünüldüğünde Türkiye ve Katar'ın ortak siyasal duruşlarını değiştirmeleri mantıklı olmayacaktır. Katar'ın da Müslüman Kardeşlere desteği yine Kahire'deki cunta yönetimini rahatsız edecektir. Bununla birlikte bölgesel bloklaşmalar özellikle böyle bir süreçte yeniden şekillenme potansiyeline de sahiptir. Ankara halihazırda kendisine yakın olabilecek Katar ve Libya gibi bölge aktörlerinin bu pozisyonlarını sağlamlaştıracak adımlar atması bugüne kadar sürdürdüğü dış politikanın tutarlılığı açısından önemlidir. Türkiye'yi bölge siyasetinde daha zor durumda bırakan konu Suriye çıkmazıdır. Ankara'nın haklı olarak Suriye halk hareketine verdiği destek, beklenmeyen faktörlerin devreye girmesi ile Erdoğan hükümetinin elini zora sokmuştur.

Darbeye karşı Türkiye'den gelen tepkilerin bazıları da şaşkıncı olmuştur. Yıllarca Türkiye'de askeri vesayet devamı için akla gelmedik anti

demokratik süreçleri canı pahasına savunan darbe heveslisi aydınınımsuların, bugünlerde Mısır'da yaşananlar için "Arab'ın demokrasisi bu kadar olur" şeklinde sosyal medyada küçümseyici bir şekilde yazdıkları, Mısır'da yaşananların daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabilir. Yine Türkiye'de 28 Şubat sürecinde askeri-sivil bürokrasi, medya ve işadamlarının siyasal alan karşısındaki statükocu konumunu göz önünde bulundurduğumuzda bugün benzer bir sürecin Mısır'da da yaşandığını kestirmek zor değildir. Her ne kadar Mursi'nin bazı hatalarından bahsedilebilecekse de, yaşananlar, Mursi ile karşıtları arasında cereyan eden bir demokrasi mücadelesinden daha çok, eski rejimle yeni rejim arasındaki bir hesaplaşmadır. Genelde Ortadoğu'da özelden de Mısır'da yaşanan Arap baharını baştan küçümseyen ve hala Mısır'daki eski rejim zihniyetini savunan Türkiye'deki bazı yazarların göremediği de budur. Mursi yönetimi muktedir olamamanın, acemiliklerinin ya da kendi ajandasının bir yansıması olarak siyasal hatalar yapmıştır. Bu yüzden Mursi'nin bu uygulamalarına demokratik gerekçelerle tepki duyan önemli bir grubun varlığı normal karşılanabilir. Ancak, 3 Temmuz akşamı gerçekleşen askeri darbeye giden süreçte yaşananlar, demokrasi mücadelesinin ötesinde eski rejimin domine ettiği bir vesayet arayışıydı. Bu askeri ve bürokratik vesayet arayışını sürdüren aktörler bir plan çerçevesinde kendi koalisyonunu genişleterek istedikleri sonuca şimdilik ulaşmışlardır.

Sonuç

Bundan sonraki süreçte Mısır siyasetinde uzun süre askeri vesayet devam edeceği öngörülebilir. Ordu teknokratlardan ve eski rejim yanlılarından oluşan bir geçiş hükümeti kurarak, kendi konumunu pekiştirmeyi planlamaktadır. Bu anlamda önce yasal düzenlemelerle kendi yerini sağlam-

laştıracak, ardından da kurumsal mekanizmalarla konumunu güçlendirmeyi deneyecektir. Böyle yaparak da siyasal alana müdahalenin kapısını açık tutup, siyasetçilerin manevra alanını mümkün olduğunca daraltmayı hedeflemektedir. Böyle bir gidişatın gerçekleşip gerçekleşmeyeceği Mursi taraftarlarının ordunun darbe kararına yönelik kararı karşısında vereceği tepki belirleyici olacaktır. Öyle ya da böyle Mısır'ın demokratikleşme serüvenini zorlu ve uzun bir süreç beklemektedir.

Darbe süreci göstermiştir ki Mısır siyasetindeki seküler ve liberal aktörler ve eski rejim kalıntıları ile Washington ve Tel-Aviv gibi uluslararası aktörler sosyal tabanı geniş hareketlerin siyaset sahnesinde meşru bir biçimde yer alabilmesini bir süre daha engellemek istiyorlar. Her ne kadar söylem düzeyinde bunu inkar etseler de başlı başına darbenin planlı bir şekilde uygulamaya geçirilmesi bile bunun bir göstergesidir. İhvan ve Selefi hareket de buna karşı uzun vadeli planlar yaparak, toplumun daha geniş kesimlerinin güvenini ve olurlarını kazanmak suretiyle bu iktidar mücadelesinden başarılı çıkmanın yollarını arayacaktır. Ancak darbe sonrası iktidara gelen aktörlerin planı yoğun baskı politikaları güderek İslami hareketlerin siyasal süreçlerden daha uzun süreli dışlanması gibi bir amaçları varsa, bu durumda başka çaresi kalmayan bu hareketlerin silahlı mücadele yoluna girmeyi düşünmesi de muhtemeldir. Ancak kesin olan bir husus var ki, bu da bölgede artık her ne pahasına olursa olsun eski siyasal sistemlerin ve bölge üzerinde yürütülen uluslararası politikaların hiç bir şekilde yürütülemeyeceğidir. Çünkü bu değişim dalgası kendi siyasal gelişimini de sürdürecektir. Bugün dünyada militarist yönetimlerin modası geçtiği düşünüldüğünde Mısır'daki darbeci zihniyetin de çok geçmeden demokratik idealler tarafından mahkum edilebileceği öngörülebilir.

DİPNOTLAR

- 1 Emad Mekay, "Exclusive: US Bankrolled Anti-Morsi Activists", *Al Jazeera*, 10 July 2013.
- 2 İsmail Numan Telci, "Devrim Sancısı: Mısır'da Siyasal ve Ekonomik Kriz", *Ortadoğu Analiz*, Temmuz 2013, Cilt:5, Sayı:55, s.49-57
- 3 Ahmet Uysal, "Mısır'da Neden Başa Dönüldü ve Çözüm Ne?", *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 5 Temmuz 2013.
- 4 "Mısır'daki Meydanlarda "Baltacı" Şiddeti", *Anadolu Ajansı*, 3 Temmuz 2013; "Mısır'da "Baltacı"lar Yine Devrede mi?", *BBC*, 16 July 2013.
- 5 "Qatar's Emir Leaves \$2 Billion 'Deposit' to Egypt After Meeting President Morsi", *Ahram Online*, 11 August 2012; Dina Ezzat, "Getting Closer to Qatar", *Al Ahram Weekly*, 9 January 2013; Nevine El-Aref, "Egypt won't Rent Pyramids to Foreign Firms, Says Antiquities Ministry", *Ahram Online*, 27 February 2013; "Suez Canal Revenues Reach \$398.5 Million", *Daily News Egypt*, 21 April 2013.
- 6 Ben Hubbard and David D. Kirkpatrick, "Sudden Improvements in Egypt Suggest a Campaign to Undermine Morsi", *New York Times*, 10 July 2013.
- 7 Alastair Beach, "A Joke Too Far - Top Satirist Bassem Youssef Arrested Over Insults to President Morsi", *Independent*, 31 March 2013; Patrick Burke, "Egyptian Comedian Likens Muslim Brotherhood to the Nazis", *CBC News*, 15 April 2013; Abeer Heider and Zenobia Azeem, "Why Bassem Youssef Can Make Egyptians Uncomfortable", *Al-Monitor*, 19 May 2013.
- 8 "Egypt Crisis: Mass Protests Over Morsi Grip Cities", *BBC*, 1 July 2013; Muhammad Al-Khouli, "Millions Take to the Streets: Leave, Mursi", *Al-Akhbar*, 1 July 2013; "Anti-Morsi Protests Planned for Sunday", *Ahram Online*, 7 July 2013.
- 9 Nebi Miş ve İsmail Numan Telci, "Devrime Darbe: Mısır'da Askeri Vesayet Dönemi", *Star*, 6 Temmuz 2013.
- 10 Bu müdahalenin darbe olarak isimlendirilmesi tartışmaları bağlamında şu makale faydalı olacaktır: Khalil Al-Anani, "The Fall of Democracy in Egypt", *Ahram Online*, 13 July 2013.
- 11 Omar Ashour, "Egypt's New Revolution Puts Democracy in Danger", *Guardian*, 7 July 2013.
- 12 İsmail Numan Telci, "Devrim Sonrası Mısır'da Güç Mücadelesi: "İslamcı İktidar vs. Seküler Muhalefet", *Ortadoğu Analiz*, Ocak 2013, Cilt:5, Sayı:49, s.79-89.
- 13 "At Least 35 Injured in Clashes at Brotherhood's Cairo Headquarters", *Ahram Online*, 1 July 2013; Patrick Kingsley, "Egypt Faces More Bloodshed as Muslim Brotherhood Offices Torched", *Guardian*, 1 July 2013; "Muslim Brotherhood Vows Action After Cairo Headquarters Attacked", *Al Arabiya*, 1 July 2013.
- 14 Tariq Ramadan, "Egypt: Coup D'etat, Act II", www.tariqramadan.com, 9 July 2013,
- 15 Ian Black and Patrick Kingsley, "Muslim Brotherhood Decries Killing of Morsi Supporters in Cairo 'Massacre'", *Guardian*, 8 July 2013; Kim Sengupta and Alistair Beach, "Cairo Massacre Eyewitness Report: At Least 51 Dead and More Than 440 Injured as Army Hits Back at Muslim Brotherhood Supporters", *Independent*, 9 July 2013.
- 16 "Why the U.S. doesn't Call Egypt Military's Ouster of Morsi a Coup", *Reuters*, 4 July 2013; Andrew Reitann, "EU Reaction to Egypt Coup: 'Awkward. Disturbing'", *EU Observer*, 4 July 2013; Elise Labott, "U.S. Avoids Calling Egypt's Uprising a Coup", *CNN*, 8 July 2013; Shari Ryness, "EU Leaders Express 'Deep Concern' About Military Intervention in Egypt, as Turkey Protests at Western Silence Over 'Coup'", *European Jewish Press*, 17 July 2013.
- 17 Burhanettin Duran, "Mısır'daki Darbe ve İlk Günahın Yüğü", *Star*, 13 Temmuz 2013.
- 18 Nuh Yılmaz, "Mısır'a Değil Bölgesel Düzene Darbe", *Star*, 13 Temmuz 2013.